

Reformasjonsprosjektet

Austrått 1537

Utviklingsplan og ideer 2009-2014

"I koret i Viklem kirke fantes en gravstein med fem våpen, hvorav to var Bjelkenes, mens de andre var utvisket. Man kunne før 1766 på steinen tydelig lese innskriften ...oc bleve paa Sønør og de funnes MDLV." Dette kan ikke være annet en gravsteien over Fru Inger Ottesdatter, hennes datter Lucie og kanskje de andre druknede. (Kilde: Personalhistorisk Tidsskrift, 2. Bind København 1881).

Ørland kirkelige fellesråd

ØRLAND KULTURSENTER

Ørland kommune

Innledning

Ørland Kultursenter er et selskap som produserer opplevelser. Selskapet arbeider først og fremst med opplevelser tuftet på de muligheter regionen selv har å by på. En av selskapets utviklingsplattformer er historien. Her arbeider vi med et prosjekt som setter søkelyset på reformasjonens innføring i Norge i 1537. Prosjektet har tittelen **Reformasjonsprosjektet Austrått 1537**.

1. april 1537 flykter erkebiskop Olav Engelbrektsson ut Trondheimsfjorden og den katolske tid i Norge går etter hvert mot slutten. Erkebiskopens ferd ut av Trondheim regnes som den siste offentlige hendelsen i norsk middelalder. På sin vei ut av Norge plyndrer erkebiskopen Austrått som en hilse til sin mest profilerte motstander i kampen om politisk og kirkelig innflytelse i Norge; Fru Inger til Austrått.

Vi ønsker nå å ta tak i og se nærmere disse historiske hendelsene og spørre: Hva var fru Ingers rolle? Hva kan det bety for Ørland at innføringen av reformasjonen ventelig hadde mye av sin bakgrunn i kretsen rundt fru Inger?

I denne utviklingsplanen gjør vi rede for historien, hvilke ambisjoner og målsettinger vi har, hvordan prosjektet er organisert og hvem som er våre samarbeidspartnere.

Historien

Trøndelag er det viktigste området for Norges kristne historie. Stiklestad, der Olav Haraldsson falt 29. juli 1030, regnes som landets offisielle kristningssted. Dette blir markert årlig med oppsettingen av Olav Gullvågs "Spelet om Heilag Olav." Trondheim er på sin side landets kirkelige sentrum historisk sett. Olavsfestdagene markerer byens betydning som hovedsted for Nordens viktigste helgenkultus i høymiddelalderen; Olavskultusen med hjerte i Nidarosdomen og Erkebispegården.

Det er likevel en viktig del av vår kirkelige historie som ikke får så mye oppmerksomhet, og det er innføringen av reformasjonen i Norge. Påsken 1537 ble Norges historie som katolsk land avsluttet da Olav Engelbrektsson flyktet fra landet. De to forutgående år hadde erkebiskopen drept fru Ingers to

*Austråttborgen
1654-1656 - er
bygd rundt
steinkirken fra
ca 1150.*

mektigste svigersønner, riksrådene og protestantene Nils Lykke og Vincent Lunge. Det var i fru Inger og svigersønnenes sokn de første klager til erkebiskopen om innføring av lutherske skikker kom fra, og det var rundt disse organiseringen av de første, store lutherske fremstøt startet. Austrått og kongsgården Storfosen på Ørlandet hvor Nils Lykke residerte, kan derfor sies å ha vært noen av landets viktigste lutherske arnesteder i tiden frem mot 1537.

Vi ønsker derfor å styrke Trøndelags status som det viktigste, kristne tyngdepunktet i landet ved å la Austrått og Ørland ta "eiendomsrett" på reformasjonen, og gjøre Ørland til et **nasjonalt markeringssted** av dette skisma i norsk kirkehistorie.

Fru Inger og den lutherske reformasjon

Fru Inger til Austrått blir tidlig kjent med de nye reformatoriske og humanistiske tankene som har bredt seg i Tyskland og Danmark på 1520-tallet. Allerede i begynnelsen av 1529 har den reformatoriske bevegelse satt sine tydelige spor blant folket på hennes gods og eiendommer utover landet. Den katolske soknepresten i Herøy på Sunnmøre klager i et brev til erkebiskop Olav Engelbrektsson, over at det på Giske gård og flere andre steder, synges danske oversettelser av lutherske salmer, slik det også gjøres i Bergen der Vincent Lunge har innført skikken. Dette er et tydelig signal om at fru Inger, sammen med sine svigersønner, har en klar interesse av den nye reformatoriske lære; selvsagt med politiske så vel som religiøse motiver.

Fru Inger hadde dermed i årene før reformasjonen samlet rundt seg en krets av svigersønner som var noen av landets mektigste menn. Hun hadde drevet storpolitisk spill, bidratt til et forsøk på opprør mot kong Gustav Wasa i Sverige og fru Ingers krets er av landets første og mest innflytelsesrike konvertitter til protestantismen.

Det katolske klostervesen var på denne tiden i dårlig forfatning og fru Ingers svigersønn Nils Lykke kjøper seg inn i klosteret på Tautra 1531 og hun selv lar seg velge som forstanderinne i Reinsklosteret. Begge disse handlinger var gjort mot erkebiskopens vilje, men velsignet av den danske kongen - på betingelse av at de måtte "gjøre en kristelig skik med gudstjeneste og Guds ords rene og klare utlægning og forkyndelse" - som er datidens uttrykk for at de to på begge steder måtte sørge for å forkynne evangeliet etter luthersk oppfatning. (Jfr. A. Chr. Bang: Den norske kirkes historie, Kristiania og Kjøbenhavn 1912, s. 314-316).

Vi kan dermed si at fru Inger og hennes svigersønner er viktige brikker i det taktiske spillet som til slutt fører til at erkebiskop Olav Engelbrektsson 1. april 1537 flykter ut av landet og oppgir kampen for den katolske kirke i Norge. På vei ut av landet sender han sine folk til Austrått for å plyndre fru Ingers bosted.

Fru Inger i Viklem kirke

Fru Inger druknet sammen med sin datter Lucie på en båtreise på Sunnmøre i 1555. De ble begge funnet og ble ganske sikkert begravet under koret i Viklem kirke.

Ørland kirke - interiør

Det er en lang tradisjon på Ørland knyttet til dette. Denne tradisjonen var bakgrunnen for at det daværende menighetsrådet, før gulvet i kirken ble skiftet i 1971, vurderte en full arkeologisk utgraving av korpartiet i Ørland kirke. Det ble i skriv fra Riksantikvaren av 2. nov. 1966 og 25. mai 1967 gitt tillatelse til arkeologisk utgraving. Men av ulike årsaker ble det ikke gjennomført utgraving, selv om man lokalt hadde interesse av det. Sokneprest Olav Dovland gjennomførte i 1971 en "privat" utgraving, som han skriver om både i kallsboken og i en artikkel i menighetsbladet aug.-sept. 1971. På bakgrunn av de funn soknepresten har gjort, konkluderer han med med

at det under koret har vært en lik-kjeller og at dersom fru Inger er gravlagt ved Viklem kirke, ble hun satt ned her. Soknepresten sier også at dersom fru Inger ble gravlagt her, er alle spor etter henne borte nå. Dette er en konklusjon som vi ikke deler.

Viklem kirke er Fosens eneste gjenværende middelalderkirke. Kirken omtales første gang i 1342. I 1766 og i 1854 ble den rammet av brann som følge av lynnedslag. I følge kilder fra før brannen fungerte kirken fra middelalderen og frem til midten av 1600-tallet som gravkirke for de adelige eierne av herregården Austrått. I 1740 sendte biskop Eiler Hagerup en beskrivelse av kirkens indre til Danske Magasin i København. I en artikkel som omhandler Hagerups beskrivelse behandler historikeren Ludvig Daae gravene og skriver blant annet:

"I koret i Viklem kirke fantes en gravstein med fem våpen, hvorav to var Bjelkenes, mens de andre var utvisket. Man kunne før 1766 på steinen tydelig lese innskriften ...oc bleve paa Sønør oc de funnes MDLV. Dette kan ikke være annet en gravsteien over Fru Inger Ottesdatter, hennes datter Lucie og kanskje de andre druknede. (Kilde: Personalthistorisk Tidsskrift, 2. Bind København 1881).

Daae opplyser videre at Gerhard Schønning i 1776 beskriver andre adelige begravelser som før brannen kunne ses øst i skipet.

Størreparasjon og arkeologisk graving ved Ørland kirke på Viklem 1971.

Disse arbeidene har vært foretatt i mange år. Korrespondansen med de ulike faginstansene blev i arkiv (1971.) Riksantikvaren (R) var her bl. a. i april 1971 og fant restene etter et gammelt gulv under nåværende gulv høyde. Han fant og 2 sikre brannlag i fyltingsmasse under nåværende gulv. Det 3. og underste laget var en "usikker" brann. Rapport fra R. & i arkivet. Menighetsrådet kallelte etterhvert til den oppfølging av graving etter for Torge var urealistisk, tid og penger tatt i betraktning. R. hadde heller ikke prioritert for Torges egen særlig høyt. En rent privat graving av spr. Olav Andreas Dovland, Luf Halvorsen og Martin Martinsen, viste seg også å være blottet mot det at for Torge ikke ville finne. I forkant av koret på sakristirommet gravde vi ned 1.90 under nåværende gulvhøyde, og fant så dypt den samme fyltingsmasse av kalkstein og mørløssand og gamle bygningmaterialet som helt opp under gulvet. Dette viste at den gamle overlevningen av at det var likkjeller under & rett. I en av brannene var "som og innhold" brant opp og tilhørende & fylt igjen. Denne gravingen ble foretatt en formiddag rett før St. Hans 1971, og deravende opp. & arbeid på det, sammen med de to medarbeidere.

Vi kjenner i dag ingen rester av de gamle gravsteinene i Viklem kirke. Sokneprestens arkiv inneholder heller ingen opplysninger om at begravelser inne i kirken skal ha blitt fjernet. I forbindelse med leggingen av nytt gulv i kirken i 1971 gjennomførte Riksantikvaren mindre undersøkelser for å dokumentere avstanden fra det nåværende gulvet til middelaldernivåene. Den konkluderte med at det lå omlag 60 cm. med rivingsmasser over middelaldergulvet i skipet, men ingen prøvegraving ble foretatt i de områdene hvor gravene ble beskrevet før 1766.

Man kan derfor anta at gravene med tilhørende gravsteiner fremdeles ligger på plass under gulvdekket. Kallsboken for Ørland 1971 (se utdrag) viser at daværende sokneprest selv foretok utgravninger i forbindelse med skifte av gulv. Han fant da samme type rivningsmasser som Riksantikvarens folk påviste i skipet ned til en dybde av 190 cm.

Dette synes å indikere at man har med en gjenfylt kjeller under koret å gjøre og at denne ble fylt opp i 1766 eller 1854.

Arkeologisk undersøkelse

Det er ønskelig å få undersøkt det området som allerede er gravet ut i 1971. Dette kan gjøres uten å skade eventuelle kulturlag, da man kun ber om å få lov til å ta opp igjen det hullet som ble gravet i 1971. Man vil da kunne få avdekket om det er bevart kulturlag i koret eller om man kun har en etter 1766 gjenfylt kjeller å forholde seg til. Med grunnlag i disse undersøkelsene kan man ta stilling til om det er ønskelig å gå videre i koret.

Ørland kirke er en langkirke antagelig fra midt på 1100-tallet. Kirken er i stein og har 370 sitteplasser. Murene er fra middelalderen, men intet av det opprinnelige inventar er bevart. Kirkens treinteriør ble gjenreist i 1855 etter en brann året før.

Hvorfor ønsker vi å foreta en arkeologisk undersøkelse av koret i Ørland kirke? For dels å kunne identifisere, vurdere tilstand og dermed sikre gravene for fremtiden. Ørland kirkelige fellesråd er, som kirkeeier og forvalter, bekymret for hvilken tilstand disse gravene er i. Gjennom biskop Hagerups beskrivelse fra 1740 vet man at fru Inger og Lucie Nilsdatters graver lå i koret og Schönning beskriver flere adelige begravelser øst i skipet.

Fru Inger til Austrått er en av norgeshistoriens mest betydningsfulle skikkelser og Ørland kirkelige fellesråd ønsker å sikre og markere hennes gravsted i kirken.

De adelige begravelser i kirken fra 1300-tallet og fremover er av stor nasjonal og lokal interesse og undersøkelser av disses tilstand bør i neste trinn gjennomføres dersom de kan påvises.

Ørland kirke - interiør

AMBISJON OG MÅLSETTINGER

Ambisjon

I og med fru Ingers rolle under innføringen av reformasjonen i Norge - skal Ørland bygges opp som et nasjonalt markeringssted for denne perioden i norsk kultur- og kirkehistorie.

Målsettinger

Identitet

Utvikle Ørland og Austråtts identitet og omdømme som viktige steder for kunnskap om norsk kultur- og kirkehistorie

- Ørland som et sentralt sted innen norsk kirkehistorie
- Ørland kirke som fru Ingers kirke
- Utsmykning av Ørland kirke i tråd med prosjektet
- Ibsens skuespill om fru Inger settes opp i Ørland kultursenter
- Ørland kommunes historiske røtter skal prege den fysiske planleggingen i årene framover (arealplaner, bebyggelsesplaner, veiplaner, kulturlandskapsplaner osv)

Forskning og utvikling

Økt kunnskap

- Stimulere til forskning og studentoppgaver omkring temaet reformasjon og fru Ingers rolle
- Den norske kirkes egenart som luthersk folkekirke
- Jfr. også prosjektet *Den "andre reformasjon"* (Teologisk fakultet, UiO m. fl.)
- Den katolske arv i vår tid

Økumenisk forståelse

Det holdes kontinuerlig fokus på forholdet til andre kirkesamfunn

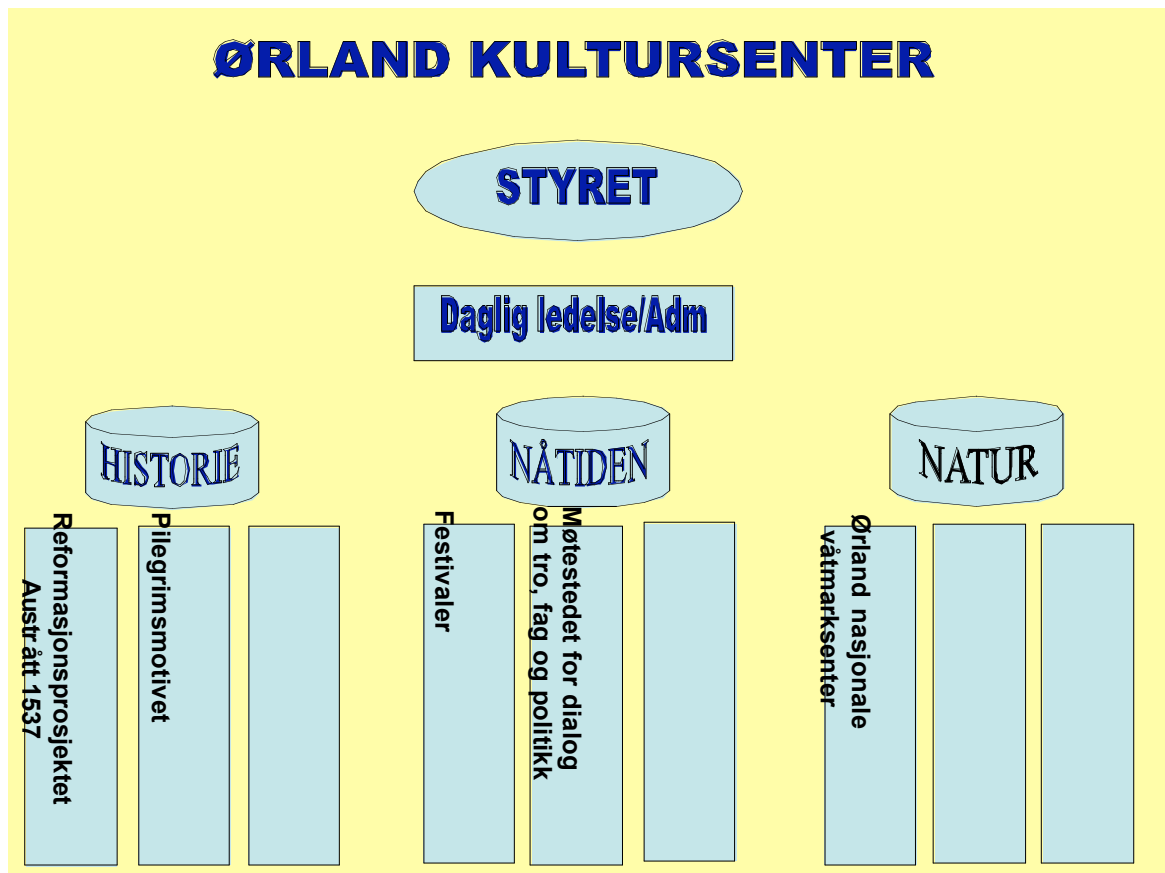
Arbeidsoppgaver

- Arkeologisk utgraving i Ørland kirke med sikte på å finne fru Ingers grav 2011.
- Markering av fru Ingers grav i kirken 2012
- Årlig reformasjonsseminar ved påsketider fra 2010
- Årlige påskemarkeringer.
- Økumeniske samtaler med den katolske kirke holdes på Austrått innen 2011
- Litteraturseminar 2011
- Ibsens Fru Inger til Østraat 2014
- Stor markering i 2017 ved reformasjonsjubileet

Listen over oppgaver utfylles fortløpende.

Organisering/Samarbeidspartnere

Figuren viser hvor reformasjonsprosjektet er plassert i Ørland Kultursenters organisasjon.

Prosjektgruppe for reformasjonsprosjektet:

Ola Garli, sogneprest (leder for gruppen)
Tarald Rasmussen, professor i kirkehistorie ved UiO
Terje Bratberg, historiker med spesialinteresse for Austrått
Daniel Johansen, Kunsthistoriker, stipendiat
Øivind Lunde, Direktør for Nidarosdomens Restaureringsarbeider, tidl. Riksantikvar
Heidi Anett Øvergård Beistad, Daglig leder Hannah Ryggen senteret og daglig leder Austråttborgen, stipendiat
Hallgeir Grøntvedt, ordfører i Ørland
Dagfinn Aune, politiker
Ragnar Jenssen, kulturmedarbeider i Ørland
Jarle O Krangsås, styreleder Ørland Kultursenter

Nidaros bispedømme

Det er inngått et nært samarbeid med Nidaros bispedømme. Teologisk konsulent Einar Vegge og Kulturkonsulent Søren Hjort deltar jevnlig i prosjektgruppens arbeid.

Prosjektgruppen har som oppgave å sikre prosjektets faglighet. Prosjektgruppens medlemmer med sine nettverk er en forutsetning for prosjektets gjennomføring.

Andre mulige samarbeidspartnere det må arbeides med:

- De teologiske utdanningsinstitusjoner og andre universiteter og høyskoler i Norge
- Vitenskapsmuseet
- Museene i Trøndelag
- Ørland Sparebank
- Andre lokale og nasjonale finansinstitusjoner
- Marie Andresens legat for utsmykning av kirker

Prosjektet må sikres et økonomisk fundament som gjør det mulig å arbeid profesjonelt og faglig. Herunder må følgende stillinger på plass snarest:

- Prosjektmedarbeider ansatt i Ørland kultursenter.
- Forskerstilling kombinert med stedlig prestestilling ansatt i Ørland kirke.

Reformasjonsjubileet 2017 – forskning og økumeniske perspektiver

Protestantisk religion har preget det norske samfunnet gjennom nesten 500 år. I 2017 avholdes både nasjonale og internasjonale markeringer med reformasjonen som bakteppe (Reformasjonsjubileet 2017), jfr. Luther og Wittenberg 1517. Det er naturlig for vårt prosjekt allerede nå å begynne arbeidet med å markere Ørland som et naturlig valg for sentrale, nasjonale begivenheter i jubileumsåret.

Nasjonal og internasjonal reformasjonsforskning

Som en del av oppspillet til reformasjonsjubileet 2017 pågår det i dag mye forskning omkring temaer knyttet til luthersk kristendomstolkning og temaer som kretser rundt mer historiske og samfunnsmessige sider ved protestantismen. Det teologiske fakultet, (TF), Universitetet i Oslo, har sett det som en viktig forskningsoppgave å fortolke denne religiøse tradisjonen både i et historisk og i et aktuelt perspektiv. "Samfunnsmessig er dette en sentral utfordring ikke bare med tanke på kirken, men i høy grad også med tanke på det allmenne kulturliv – som har vært og er mer preget av protestantisk mentalitet enn vi ofte tenker over", skriver TF i en gjennomgang av prioriterte forskningsoppgaver ved fakultetet. Tilsvarende holdninger fines i dag både ved Det teologiske menighetsfakultet (MF) og ved andre teologiske forsknings- og læresteder i Norge og i Norden.

Reformasjonsforskning

En vesentlig del av fakultetenes forskningsoppgaver er den historiske utforskningen av reformasjonen på 1500-tallet. For Nord-Europa markerer den både et religiøst, kulturelt og politisk veiskille, og den må utforskes med vekt både på teologiske, religionsvitenskapelige og allmenne historisk-politiske perspektiver. Fakultetenes reformasjonsforskning har tradisjonelt sett dels fokusert på studier av Luthers teologi, og dels på allmennhistoriske studier av reformasjonen som politisk og kirkelig-institusjonell endring.

I dagens situasjon er en ny og bredere type tverrfaglighet i ferd med å få gjennomslag i reformasjonsforskningen. Denne tverrfagligheten - som omfatter både teologer og allmennhistorikere, kunst- og kulturhistorikere, preger den beste reformasjonsforskningen i dag.

Et nytt reformasjonshistorisk forskningsprosjektet er under utvikling ved TF i dag. Prosjektet *Den 'andre reformasjon' i Danmark-Norge* vil undersøke den dansk-norske reformasjonens teologi, religionspolitikk og religiøse liv i lys av moderne teori om kristendommens konfesjonalisering på sent 1500-tall og tidlig 1600-tall. Et slikt perspektiv kan bidra til å bringe tolkningen av den norske og den danske reformasjonsperioden ut av den nasjonalhistoriske konteksten som ofte har preget den. En komparativ innordning av den dansk-norske utviklingen og et nært samarbeid med tyske og danske forskere spiller en viktig rolle i arbeidet. En hovedtese er at Danmark-Norge i perioden 1560 – 1617 utgjør et interessant eksempel på det som i konfesjonaliseringsforskningen er blitt kalt "den andre reformasjon": altså en reformert farget videreføring av den lutherske reformasjonen med større vekt på moralsk forbedring av den enkelte og av samfunnet og på en rasjonaliserende tolkning av visse elementer i religionen.

Katolsk-lutherske samtaler

Katolikker og lutheranere har samtalt gjennom flere år - ikke minst om reformasjonstidens tekster og begivenheter. Dagens reformasjonsforskning forener protestanter og katolikker. Og det møysommelige arbeid har gitt resultater. I 1999 ble det klart at lutherdommen representert ved Det lutherske verdensforbund og Den romersk-katolske kirke var kommet frem til en oppsiktsvekkende enighet om reformasjonstidens grunnleggende stridsspørsmål: rettferdiggjørelsen. Fellesdokumentet, Joint declaration on the doctrine of justification, er et historisk skritt i retning av kirkelig enhet mellom reformasjonstidens viktigste motpoler.

Luther 10-året

Hva skjer i Europa fram mot 2017?

Etter et foredrag av Tarald Rasmussen, Reformasjonsseminaret 7.april 2010

I. Theologischer Arbeitskreis für Reformationsgeschichtliche Forschung (TARF)

<http://www.uek-online.de/65862.html>

TARF møtes en gang i året. Her er det mye å berette om fra Tyskland. Nederlenderne har også noe, men vi som kommer fra skandinavia har lite. På siste møte i TARF ble Rasmussen og en svensk kollega enig om at en måtte ta et nordisk initiativ. Noe skjer i kirkelig regi, men vi må vite om hverandre og vi må ta noen initiativer på faglig hold og samordne dette.

Det ble satt ned en gruppe bestående en fra Sverige, en fra Danmark og en fra Finland og Tarald Rasmussen fra Norge.

Gruppen vil legge noen planer for reformasjonsmarkeringen fram mot 2017:

1. En konferanse i 2013 om reformasjonen i de nordiske landene, komparativt, men også med innslag fra Sachen hvor reformasjonen kom fra.
2. En konferanse om protestantismen (lutherdommen) i disse fire landene, 2015.
3. Utstilling. Hvordan dette skal foregå er ikke klart riktig enda.

For å få fram en norsk profil, er Austråttmaterialet viktig. Det er interessant og det bidrar til å fortelle om refomasjonen i Norge på en litt ny måte.

II. LUTHER2017

<http://luther2017.de/index.html>

Her ligger det massevis av materiell og opplegg, og det foregår noe nesten hver uke. Det er satt opp ett tema for hvert år fram mot 2017.

Utdrag fra hjemmesiden:

Theme Years of the Luther Decade (2008-2017)

In 1508 the monk Martin Luther arrived in Wittenberg. In 1517 he published his famous 95 theses and the Reformation began. In the Luther Decade from 2008 to 2017, the broad spectrum of topics for the Reformation will be addressed and revealed. Historical commemorative years, such as the 450th anniversary of the death of Melanchthon in 2010 or the 500th anniversary of the birth of Lucas Cranach the Younger in 2015, will be linked to the central themes. The Luther Decade will also explore issues of the Reformation which remain relevant to this day.

2008 The start of the Luther Decade

2009 Reformation and Confession

Calvin is considered a founding father of the reformed Protestant movement with about 80 million members worldwide. On the 500th anniversary of Calvin's birth, the focus will include his concept of the church and his work ethic. The commitment of the Barmer Theological Declaration 75 years ago remains a strong influence to this day.

2010 Reformation and Education

The 450th anniversary of the death of Philipp Melanchthon, the "Praeceptor Germaniae" or "Teacher of Germany" is an occasion to explore the educational impulses of the Reformation: the democratization of education, the integral view of faith and education, or the foundations of general education.

2011 Reformation and Freedom

The mature Christian is the central focus of the Reformation. Baptism is linked to the general priesthood of all believers. The righteous path under the guidance of God's Word together with the solidarity and concern for fellow men are the two poles of freedom in the Reformation.

2012 Reformation and Music

The Reformation laid a foundation stone of European music culture with a range from congregational singing to music in the home. Composers such as Bach, Schütz, Telemann and Handel were part of this, as was the Thomanerchor in Leipzig, which in 2012 celebrates the 800th anniversary of its founding. It is important to keep this rich tradition alive and explore new avenues.

2013 Reformation and Tolerance

Ecumenical community without national or confessional borders: that is the hope of the Luther Decade 450 years after the Council of Trent (in 1563) and 40 years after the Leuenberg Agreement stood witness to Protestant ecumenism. Yet we must not fail to speak of the intolerant sides of the Reformation.

2014 Reformation and Politics

Authority and personal responsibility, faith and power, freedom of conscience and human rights: these are issues of the Reformation that remain with us today and deserve wide discussion in churches and society.

2015 Reformation - Visual Arts and the Bible

On the occasion of the 500th anniversary of the birth of Cranach the Younger, the focus turns to the art of the Reformation period. The Reformation was also a media revolution.

A new language of words and images was created. What "images" does faith assume today, and how is its message communicated through media, pictures and language?

2016 Reformation and the One World

The Reformation spread from Wittenberg to the rest of the world. More than 400 million Protestants worldwide have spiritual links in their religious life with the events of the Reformation. On the eve of the Reformation's anniversary our attention will be on the global power of its influence.

2017 Anniversary of the Reformation

The anniversary year "500 Years of Reformation" will be celebrated worldwide with church and cultural events, conferences and large exhibitions: the climax of the Luther Decade, but not the end of our encounters with Luther's life and works.

Vi ser her at definisjonen av hva protestantisme er, går ikke bare i retning av dogmatiske temaer, men det spenner ganske vidt, og er med på å definere den protestantiske arven som noe som omfatter hele samfunnet og hele livet, og har mange andre uttrykksformer enn bare teologien.

Hvis man reiser rundt i Tyskland på sommers tid, er det mye som foregår, og det er åpne arrangement som man kan melde seg på.

Det er mulig å koble Reformasjonsprosjektet opp mot denne hjemmesiden. Rasmussen foreslår dette som det første punktet vi kan jobbe med. Professor Johannes Schilling i Kiel er interessert i å få med norske initiativ på hjemmesiden. Den eneste skandinaviske representasjonen i Luther2017 er finsk.

Bruk hele perioden fram mot 2017.

III. Nederland Refo500

Nederland er ivrige og på offensiven. Mye er avhengig av folk som er entreprenører og har energi til å drive fram prosjekter som f. eks. Prof. Dr. Herman Selderhuis. De er også interessert i samarbeid med andre. <http://www.refo500.nl/de/pages/104/ber-refo500.html>

Refo500 tenker protestantisme som en felles tradisjon. Så selv om tyngdepunktene kan være ulike i de forskjellige landene, så er det mange felles berøringspunkter. De venter på initiativer fra Skandinavia. Foreløpig er det relativt lite.

Refo500 kan man henge seg på, helst med vitenskapelige ting.

I 2013 skal det være en konferanse om gravminner, epitafier. Det som skjer her på Austrått kan være interessant i denne sammenhengen.

IV. Gemeinschaft der Evangelische Kirchen Europas (GEK)

Møte 23. april i Wien i regi av Gemeinschaft der Evangelische Kirchen Europas (GEK), Europa Reformata. Som forberedelse generalforsamling i 2012 i Firenze der tema blant annet er:

Hvordan kan bestemte steder i Europa kjøres fram som reformasjonssteder og hvilke tilstelninger skal foregå og hvordan kan dette samordnes? Dette er noe som skjer i skjæringspunktet det kirkelige og det faglige. Vi må unngå i Norge at vi får to spor, at vi får ett faglig kulturhistorisk kirkehistorisk spor, og så får vi et kirkelig spor som er mere dogmatisk, troslære. I Tyskland har de greid å bygge bro over dette. I Nederland har de greid å bygge bro over det, og det er synd om vi ikke klarer det i Norge. Vårt forum (Reformasjonsprosjektet) egner seg til å tenke på tvers.

V. Institut für Europäische Geschichte

2011 skal det være en konferanse i Mainz i regi Institut für Europäische Geschichte, som skal handle om protestantiske fyrstinner, fokus på ledende kvinner i 15- og 1600-tallet. Kvinnelig frontfigur for en religion. Kvinner spilte en viktig rolle for å profilere den tidlige lutherdommen. Dette har det vært snakket relativt lite om i kirkehistoriske arbeider. Dette er et interessant tema å sette fokus på.